

premagati bralčev odpor do elektronike po drugi poti. Vržeš ga skozi vrata, pa pride nazaj skozi okno. Razumsko gledano to niti ni tako slabo, kajti za vsako knjigo je treba posekati veliko dreves. Tega ne smemo pozabiti. In prav tu je po mnenju Billa Gatesa skrita velika prednost pred Johannesom Gutenbergom.

V glavah znanstvenikov se seveda porajajo še mnoge druge zamisli. Računalnik omogoča tudi razvoj namišljene resničnosti, ki bo dosti bolj nevarna od računalniških igrice. Mnogih zamisli, ki šele nastajajo v računalnikih, da bi z njimi premagali knjigo, pa seveda sploh še ne poznamo.

Osebnostno mislim, da je ves strah pred tehničnim razvojem odveč. Tehnični razvoj preveč poveljujemo. Človeštvo je doseglo strahoten tehnični napredek, miselno in čustveno pa se je komaj kaj spremenilo. Zato preradi pozabljamo na temelj pisateljevega poslanstva: pripovedovanje zgodbe. Je zgodbar, ki je bil najprej pripovedovalec. Pisatelj je postal šele z nastankom pisave. Nove tehnike res utegnejo kdaj v daljni prihodnosti nadomestiti knjigo, vendar bo zgodbarjevo poslanstvo ostalo nespremenjeno – pripovedoval bo zgodbe.

Zato me kot zgodbarja pravzaprav sploh ne zanima, v katerem mediju bom ljudem pripovedoval zgodbo. Vsekakor se bom vedno odločal za tisti medij, ki bo ljudem najbližji: zato bo tudi najbolj izpopolnjen in najbolj razširjen. Izpolnjevati pa mora še en pogoj: ljudem mora moja zgodbo prenašati kar se da natančno tako, kot to želim jaz. Za zdaj je to zame knjiga. Verjetno bo še dolgo ostalo tako.

Blanka Bošnjak

Mariborska knjižnica, Maribor

KNJIŽEVNA VZGOJA V MLADINSKI KNJIŽNICI: DA ALI NE?

1. Vzgojno-izobraževalna funkcija mladinskih knjižničarjev

Mladinske knjižnice in oddelki splošnoizobraževalnih knjižnic vseskozi na različne načine skrbijo za pritok novih članov. To jim uspeva le z navezavo strokovnih kontaktov z različnimi tipi vzgojnih ustanov (vrtci, osnovne šole ...), s kvalitetno knjižnično ponudbo gradiva ter informacij in s pestrimi oblikami dela z mladino. Vse te individualne in skupinske oblike dela oziroma dejavnosti lahko uvrstimo v knjižnično in knjižno vzgojo, katere del je tudi književna ali literarna vzgoja.

»Knjižnična vzgoja je postopno, starostni stopnji primerno in sistematično usposabljanje otroka v samostojnega uporabnika knjižnice z vsemi knjižničnimi pomagali (katalogi vseh vrst, priročniki, leksikoni, atlasi, bibliografije itd.). Končni cilj knjižničarjevih pedagoških prizadevanj je otrok, ki knjižnico potrebuje in jo redno obiskuje, pri čemer pa ni samo bolj ali manj pasiven odjemalec knjig, ki mu jih po svoji presoji izbira knjižničar, marveč osveščen uporabnik, ki knjižnico aktivno obvlada.« (Kobe 1974: 31)

Knjižnična vzgoja torej pomeni, da se mlademu uporabniku knjižnice pojasni postavitev leposlovnega gradiva po starostnih stopnjah, tako da vsak ve, kje lahko najde kaj zase. Pojasni se mu tudi, po kakšnem sistemu so razvrščene poučne oziroma strokovne knjige, kako uporabljamo različne vrste katalogov (ročnih in računalniških) ter priročnikov vseh vrst – bibliografij, leksikonov ...

Pomen te sistematične knjižnične vzgoje je prav gotovo v tem, da se mladi uporabnik dobro znajde v mladinski knjižnici, kasneje pa se bo lažje znašel tudi v knjižnici za odrasle, »saj je že kot otrok spoznal temeljni in strokovni tloris, po katerem so v načelu urejeni vsi tipi knjižnic.« (isto: 31)

Neke vrste knjižnična vzgoja se prične že v predbralnem obdobju, ko prihajajo otroci individualno z odraslimi v knjižnico, da si kaj izposodijo, skupinsko z vrtcem na bibliopedagoške ure ali pa k raznim oblikam dejavnosti, ki so jim namenjene (npr. k uram pravljič, igralnim uram ...).

Hkrati s knjižnično poteka tudi knjižna vzgoja mladih uporabnikov mladinskih knjižnic – bodisi osnovnošolskih bodisi pionirskih v splošnoizobraževalnih knjižnicah.

Knjižna vzgoja »pomeni oblikovanje otroka v bralca, ki bo knjigo potreboval, znal doživljati dobro leposlovno knjigo v vseh njenih razsežnostih in znal uporabljati vredno informacijsko knjigo. Se pravi, da gre pri knjižni vzgoji za sistematično, starosti primerno vzgojo h knjigi in s knjigo, skratka za usposabljanje otroka v osveščenega uporabnika knjige.« (isto: 33)

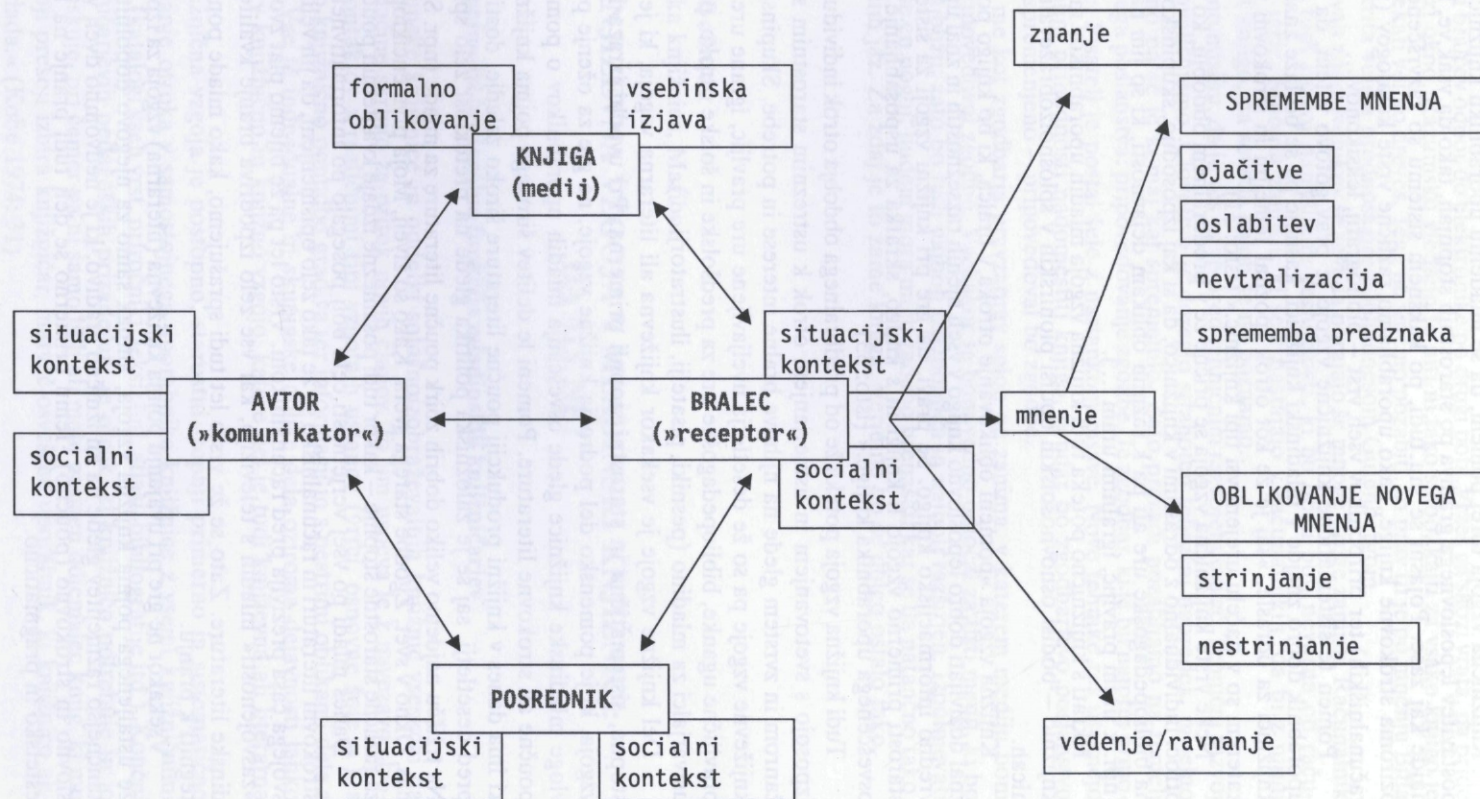
Tudi knjižna vzgoja poteka že od predbralnega obdobja otrok individualno med izposajo s svetovanjem in usmerjanjem otrok k ustreznim starostnim stopnjam, žanrom in zvrstem glede na njihove bralne interese in potrebe. Skupinske oblike književne vzgoje pa so že desetletja uveljavljene ure pravljič, igrane ure s knjigo, pravljične uganke, bibliopedagoške ure za predšolske in šolske otroke, pogovori z ustvarjalci za mladino (pesniki, pisatelji, ilustratorji ...).

Del knjižne vzgoje je vsekakor književna ali literarna vzgoja, ki je tudi postopna, sistematična in starostni stopnji primerna. Pri uvedbi izraza književna vzgoja, ki je pomensko del področja knjižne vzgoje, ne gre za oženje pedagoške vloge mladinske knjižnice glede osveščanja mladih uporabnikov o pomembnosti poučne ali strokovne literature. Pomeni le delitev širokega pojma knjižna vzgoja, ki ima danes v knjižni produkciji poučne literature široko zaledje, dosti širše kot pred desetletji, saj se je založniška politika glede na preteklost zelo spremenila. Na tržišču najdemo veliko dobrih zbirk poučne literature za mlade (npr. Svet okrog nas, Okno v svet, Zgodbe starega sveta, Kako so živeli, Moja prva enciklopedija ...) za različne starostne stopnje – kakor tudi posamezne izdaje kvalitetnih poučnih knjig.

Danes mladi po vsej verjetnosti celo bolj posegajo po informativnem branju, strokovni literaturi in računalniško so že tako zelo opismenjeni, da jih veliko večino svojega časa preživlja pred računalnikom. Vrsto let pa že bijemo plat zvona zaradi »zasvojenosti« mladih s televizijo, kar vse zelo izpodriva branje kvalitetne mladinske literature. Zato se že vrsto let tudi sprašujemo, kako mlade ponovno pritegniti k branju.

Vsekakor ne gre pri uvajanju pojma književna (literarna) vzgoja za izpodrivanje že ustaljenega pojma knjižna vzgoja, ampak samo za njegovo dopolnitev in natančnejšo razmejitev glede na knjižnično gradivo, ki je nedvomno dveh vrst: leposlovno in strokovno (poučno). Temu primerno se deli tudi branje na literarno-estetsko in pragmatično.

SAHROV KOMUNIKACIJSKI VIDIK VPLIVA BRANJA (1993)

In zakaj je branje dobre mladinske literature v dobi odraščanja tako zelo pomembno, da je treba književno (literarno) vzgojo oddvojiti od knjižne in njen pomen še posebej utemeljevati?

Naj izpostavim nekaj zelo pomembnih »funkcij branja« (Grosman 1989: 39) kvalitetne mladinske književnosti, ki imajo daljnosežne učinke na mladega bralca in njegov vsestranski razvoj (socialni, osebnostni, jezikovni ter razvoj domišljajske dejavnosti):

1. Z branjem kvalitetne literature se mlademu bralcu omogoča uspešnejša socializacija in lažji vstop v njegovo kulturno okolje, ki se pričinja že v zelo zgodnjem obdobju njegovega razvoja – predvsem z igro (socialni razvoj).
2. Na področju osebnostnega razvoja omogoča branje otroku tudi izgradnjo vrednot v vrednotni sistem, saj v literarnih junakih prepoznava sebe in svoje težave ter si med njimi išče vzornike. Branje tako pomembno vpliva na:
 - dojemanje samega sebe,
 - njegove občutke in mnenja o drugih ljudeh.
3. Branje literature krepi tudi sposobnost domišljajske dejavnosti, kar pripomore k razvoju domišljajskega razumevanja, ki mlademu bralcu pomaga reševati konfliktna situacije, v katerih se znajde v družbi. Situacije v literaturi v tem primeru pomenijo neke vrste simulacijo realnih življenjskih situacij, ki jih je mladi bralec v določenih literarnih delih že »uvidel« (razvoj domišljajske dejavnosti).
4. Na podlagi jezikovnega razvoja mladega bralca pa branje zahtevnejših, umetniško oblikovanih besedil razvija njegovo zmožnost simboličnega izražanja. To mu omogoča, da bolj nadzorovano uporablja zahtevnejše jezikovne strukture in razvija asociativne ter druge oblike mišljenja, kar ga pripravlja na svet odraslih.

2. Vpliv literarnih del na mlade bralce

V tem razdelku povzemam strokovni članek Michaela Sahra z naslovom *Zur Wirkung literarischer Texte* (Sahr 1993) iz leta 1993, ki odpira nekaj zanimivih pogledov na področje učinka in vpliva literarnih tekstov na mlade bralce. Vprašanje, če literarna dela lahko spremenijo bralca, je staro kot književnost sama. Še posebej je to vprašanje zanimivo, če govorimo o mladinski književnosti, katere bralci so nedvomno dojemljivi za vplive. O tem je razmišljal tudi sloviti pisatelj za mladino Erich Kästner, saj njegova zgodnejša dela skušajo pozitivno vplivati na mlade bralce. Po njegovem mnenju so vplivi mladinske književnosti na mladino enako pomembni kot vplivi družine in šole. Najvišja in najtežja naloga mladinske književnosti, ki jo vidi kot pisatelj za mladino, je, da oblikuje pametne in razumne bralce.

Toda tekom življenja je postajal E. Kästner vse bolj skeptičen glede vplivov in delovanja svojih tekstov. To ga je pripravilo do velikih sprememb pri pisanju. Medtem ko je prej želel vzgajati in poučevati, se je kasneje omejil na pisanje, ki spravlja mlade bralce v smeh ali začudenje.

Znanstvena diskusija glede vplivov in učinkov literarnega branja na mlade bralce je do danes odprla dosti vprašanj. Strokovna mnenja nihajo od optimističnih predpostavk, da imajo literarni teksti velik vpliv na mlade bralce, do pesimističnih, kar pomeni, da literarni teksti nimajo absolutno nobenega vpliva.

V sedemdesetih letih, ko so to področje pričeli empirično raziskovati, so ugotovili, da je s pomočjo empiričnih postopkov zelo težko natančno dognati učinke branja. Vplivi branja se ne morejo določiti ne po fizioloških ali kemičnih zakonitostih (kot npr. učinek tablet proti bolečinam). Učinki branja tudi niso naivni spleti vzrokov in posledic, saj se bralec nikoli ne obnaša tako premočrtno – kot je opisano neko dogajanje v določeni zgodbi.

Vpliv je torej bolj kompleksen in če želimo to razumeti, moramo upoštevati tri predpostavke:

1. Vpliv branja se ne sme razumeti kot linearno vzročno-posledično dogajanje. Gre za kompleksno dogajanje, pri katerem je udeleženih več faktorjev.
2. Vpliva branja tudi ne moremo razumeti kot vzročno-posledični odnos, pri katerem bi bila že ena komponenta razlaga za določen odnos. Vpliv branja moramo razumeti kot soodvisno delovanje različnih faktorjev.
3. Učinek branja ni dogodek, ki nastopi trenutno in na ukaz, ampak deluje počasi, z zamikom in bolj dolgotrajno.

V tem članku povzemam model povezanosti dveh vidikov:

- 1) komunikacijskega in
- 2) učno-teoretičnega.

2.1. Komunikacijski vidik

Tu sta razvidni dve osnovni postavki:

- avtor (t. i. »komunikator«) in
- bralec (sprejemnik).

Med obema je zveza, to je knjiga ali medij. Če želimo, da nastane bralni odnos med avtorjem in bralcem, je nujna t.i. »besedna kompetenca«, kar pomeni, da bralec razume, kaj želi avtor sporočiti. To pomeni za avtorja, da »prevede« določen dogodek, misel... v neko pisno izjavo, bralec pa to sprejme in skuša misel dekodirati ter jo doživeti.

Za mladinsko književnost pa je tipično, da se pri komunikaciji med avtorjem, bralcem in knjigo pojavi še posrednik (»selektor«, kar pomeni knjižničar, učitelj, založnik, družinski član...), ki pomaga mlademu bralcu pri:

- izboru,
- recepciji ali sprejemu literature.

Pri mladinski književnosti se torej ustvari četverkotnik, v katerem dejavniki vplivajo drug na drugega. Kompleksnost tega dogajanja se pokaže tedaj, ko ugotovimo, da tudi vsak posamezni element nosi v sebi neko kompleksnost:

AVTOR (»komunikator«) je vključen v določeno socialno in situacijsko okolje, kar pomeni določene politične, religiozne, ekonomske in kulturne okoliščine.

Avtor ima seveda zmožnosti za kodiranje izjav v svojih literarnih delih, s katerimi zavedno ali nezavedno dosegajo določen učinek na bralec.

BRALEC (sprejemnik) – mišljen je mladi bralec, ki je prav tako vraščen v določeno socialno okolje. Kolikor mladi bralec razume tekste določenega avtorja, toliko vpliva to na njegova pričakovanja glede literarnega dela, kar pa pomeni tudi določene bralne izkušnje in navade. Te pa vplivajo na njegov bralni okus.

POSREDNIK (»selektor«) s svojo interpretacijo posredno vpliva na sprejemanje nekega literarnega dela.

KNJIGA (medij) je preko različnih vplivov povezana tudi z drugimi mediji: TV, radio ... Iz raziskav je razvidno, da na sprejemnike najmočnejše vpliva TV, močnejše kot knjiga.

Poleg teh štirih dejavnikov pa navaja Michael Sahr tri področja, na katera učinkujejo vsebinski vplivi literarnih del:

1. Porast znanja in izkušenj, saj literarna dela tudi na nek način informirajo o določenih dogodkih in večajo besedni zaklad. V tem primeru gre za primarne vplive na bralca.
2. Izgrajevanje mnenja, kar pomeni obstoječe znanje nadgrajevati, kreirati na novo, spreminjati.
3. Vpliv na obnašanje, vedenje bralcev (npr. knjig z agresivno tematiko).

Michael Sahr sistematizira tudi kratkoročne vplive branja, ki jih deli na šest tipov:

- »ojačitveni« tip v primeru pozitivnega vpliva na bralca,
- »slabitveni« tip v primeru ne tako pozitivnega vpliva na bralca,
- nevtralni tip,
- spreminjajoči tip, če bralec doživlja najprej pozitivni vpliv zatem pa negativni in obratno,
- »strinjajoči« tip, če se bralec strinja z avtorjem,
- »nestrinjajoči« tip, če se bralec ne strinja z avtorjem.

2.2. Učno-teoretični vidik

Učinek branja se lahko razume tudi kot učni proces, ki tako kot ostale izkušnje vodi k spremembam mnenja bralca na podlagi recepcije literature.

Pri tem se pojavljajo naslednji učni procesi, kakor jih pojmuje Michael Sahr v že omenjenem članku:

1. »Ojačitveno« učenje ali učenje na osnovi uspeha – predpogoj tega učenja je, da ima bralec že sam določene težnje, ki se pri branju ojačajo. Tako učenje daje pozitivno mnenje o tekstu (npr. pozitiven odnos do živali, ki se kaže tudi v literarnem tekstu).
2. »Modelno« učenje ali učenje na določenem modelu – v tem primeru bralec v vsakdanjem življenju reagira podobno, kot je bilo opisano v knjigi. To lahko povežemo z literarnimi vzorniki, ki jih iščejo predvsem mladostniki v fazi adolescence.
3. Kognitivno učenje – pri tem je najpomembnejši princip strinjanja ali uvida. Če se z nečim strinjamo in identificiramo, se to odraža tudi v našem mnenju in obnašanju na dva načina:
 - na način asimilacije, kar pomeni, da bralec tekst sprejme, če se ujema z njegovo kognitivno shemo ali vzorcem,
 - na način akomodacije, kar pa pomeni, da če se tekst ne ujema z bralčevo kognitivno shemo, bralec prilagodi razumevanje.

V prvem primeru si bralec razumevanje teksta prilagodi glede na svoje dojemanje realnosti, v drugem primeru pa bralec dojemanje realnosti prilagodi pomenu teksta.

Michael Sahr trdi, da sta obe obliki napačni, saj če prevladuje asimilacija – trpi pri tem resničnost teksta, če pa prevladuje akomodacija – gre to na račun individualnosti bralca, ki svojo miselno shemo prilagodi tekstu.

Literatura in viri:

Grosman, M. *Bralec in književnost*. Ljubljana: DZS, 1989.

Kobe, M., Pahor, N. in Stružnik, E. *Napotki za izvajanje bibliopedagoškega dela z razrednimi skupinami v šolski knjižnici. Vzgojno-izobraževalno delo v šolski knjižnici – medioteki*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 1990.

Kobe, M. *Delo z otrokom od predšolskega obdobja do 10. leta*. Knjižnica, 18 (1974)1–2, str. 29–39. *Komunikacija in jezikovna kultura v šoli*. Zbornik. Pedagoška akademija v Ljubljani, 1990.

Sahr, M. *Zur Wirkung literarischer Texte. V: Leseförderung und Leseerziehung: Theorie und Praxis des Umgangs mit Büchern für junge Leser*. Donauwörth: L. Auer, 1993.

Savina Zwitter

Gimnazija Bežigrad Ljubljana

VZPODBUJANJE BRANJA V SREDNJEŠOLSKI KNJIŽNICI

V referatu izhajam iz teoretičnih dognanj o motivaciji za branje in nadaljujem s prenosom v prakso, torej z dejavnostmi, ki jih v srednješolski knjižnici izvajamo s tem namenom.

Vsaka knjižnica se po svojih močeh trudi, da bi pridobila čimveč bralcev. Danes, v času močnega upadanja bralne kulture, pa je to še toliko bolj izrazito. V šolskih knjižnicah poskušamo predvsem na različne načine motivirati dijake za branje. Verjetno je največja motivacija užitek. V tem referatu se bom v marsičem opirala na predpostavke profesorja Perryja Nodelmana. V knjigi *Pleasures of Children's Literature* se je sicer res ukvarjal z otroško književnostjo, vendar menim, da bi iste ali vsaj podobne elemente uživanja v literaturi lahko našli tudi pri srednješolcih, zato kljub vsemu izhajam iz njegovega dela. Profesor Nodelman je razdelil užitke, ki nam jih literatura nudi, v več plasti, med drugim tudi: uživanje ob samih besedah, ob zvokovnih vzorcih, ob zanimivih besednih povezavah, v čustvih, ki jih te besede vzbudijo, v fabuliranju, v ustaljenem vzorcu, v novem doživetju, v tem, da iščemo svoj odsev v fiktivnih osebah in se z njimi istovetimo, ali da bežimo pred realnostjo, uživanje v uporabi vsega svojega znanja in strategij razumevanja ter uživanje ob prepoznavanju vrzeli v znanju, s čimer ustvarjamo nova spoznanja in strategije, kako te vrzeli zapolniti.

Le zadnji dve točki se neposredno navezujeta tudi na branje strokovne literature, vse drugo je vezano na branje leposlovja.